BULDAN AĞZINDAKİ ESKİ TÜRKÇE SÖZCÜKLER

Yard. Doç. Dr. Bilge ÖZKAN NALBANT
Pamukkale Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi

Buldan ilçesi ve çevre köylerinde, Anadolu'nun birçok şehir ve köylerinde olduğu gibi, Eski Türkçe sözcüklere rastlamak mümkündür. "Eski Türkçe" terimi ile Türk dilinin Orta Asya'da henüz siyasî ve kültürel bölünmelere maruz kalmadığı, nispeten tek kol halinde gelişimini sürdürdüğü, VII ve XIII. yüzyıllar arasında oluşturulmuş; Köktürk, Uygur (Buddhist ve Maniheist çevreye ait metinler)[1], Karahanlı (İlk İslâmî Türk edebî Dili) sahasına ait eserler kastedilmiştir.

Türk dilinin tarihî dönemleri ile ilgili yukarıda verdiğimiz sınıflandırma hakkında, çeşitli bilim adamları farklı görüşler ortaya koymuşlardır.[2] Fakat bu mesele başlı başına ayrı bir inceleme konusu olduğu için biz bu konulara girmeyeceğiz.

Buldan ağzındaki Eski Türkçe sözcüklerin tespitinde başvuru kaynağımız Türk Dil Kurumu tarafından yayımlanan *Derleme Sözlüğü'*dür.

Öncelikle *Derleme Sözlüğü'*nde yer alan Buldan ve köylerine ait sözcükler içinden Eski Türkçe olanlar saptanmış, fakat bu sözcüklerin de tamamı incelemeye dâhil edilmemiştir. İnceleme için bu sözcükler arasında en eski şekillere sahip olanlar seçilmiş ve bu sözcüklerin, VII ve XIII. yüzyıllar arasında oluşturulmuş, Köktürk, Uygur, Karahanlı sahasına ait eserlerde hangi şekil ve anlamlarda geçtiği etimolojik sözlüklerin de yardımıyla ortaya konmaya çalışılmıştır. Fakat Buldan ağzından derlenen sözcüklerin birçoğunun Buldan yöresine has olmadığı ve bu yöreden derlenmiş sözcüklerin yalnız Denizli'de değil Türkiye'nin başka ilçe ve köylerinde de kullanıldığını belirtmekte fayda vardır.

[1] Uygur sahasına ait metinler bazı ses ve şekil özellikleri bakımından farklılıklar gösterdiği için böyle bir ayrıma tabi tutulmuşlardır.
[2] Türk dilinin tarihî dönemleri, bu dönemler üzerine çeşitli bilim adamları tarafından yapılan sınıflandırmalar ve bu konuda yapılması gereken çalışmalar hakkında; bkz., F. Sema. BARUTÇU ÖZÖNDER, "Türk Dilinin Tarihî Dönemleri Üzerine Birkaç Söz", *Türk Bilig* 3: Ankara 2002, ss. 203-210.

Aşağıda inceleyeceğimiz Buldan yöresine ait sözcüklerin önce *Derleme Sözlüğü'*nde geçtiği yer ve anlamları verilmiş, daha sonra XIII. yüzyıldan günümüze kadar Türkiye Türkçesiyle yazılmış 227 eserden taranan ve bugün kullanılmayan ya da anlamı, şekli değişik olarak kullanılan Türkçe sözler sözlüğü olan *Tarama Sözlüğü'*ndeki şekiller verilmiştir. Son olarak da bu sözcüklerin etimolojik sözlükler ve Eski Türkçe'deki şekilleri gösterilmiştir. Biz yeri geldikçe Harezm, Kıpçak, Çağatay sahası eserleri ve Türk Lehçelerindeki durumlarını vermeyi de uygun bulduk.

1. DS[3] VIII:4070 ***ürü durmak*** 'ayakta durmak' (Narlıdere *Buldan –Dz) *Derleme Sözlüğü'*nde ***ürü*** sözcüğü 'dik' (Rumeli göçmenleri –Kırklareli) anlamında da kullanılmıştır.

DS IX:3351 *örü (III)* 1. ayakta durma: *Örüde kaldık.* 2. tarlalarda sele karşı taştan yapılmış set.

TS[4] V:3120 *örü(I),[öri(I)]* 1. 'kalkık, dik' , 2. 'yükseklik, irtifa'

TS V: 3122 *örü durmak(-turmak)* 'ayağı kalkmak, ayakta durmak'

EDPT[5]:197 *ör* -; fiiline -ü zarf fiil eki getirilerek 'yukarı' anlamında özellikle *örü tur-* grubu içinde kullanılır. Ö*rü turmak* 'birinin ayağa kalkması' anlamında, fakat bazen de 'ayakta durmak' anlamında kullanılmıştır. Ö*rü (öre, örö)* olarak isim şeklinde de kullanılıyor. Anlamı: 'yükseklik, yükselti, dik, destek, direk, sütun'. Bu anlamı ve şekliyle neredeyse bütün Türk Lehçelerinde kullanılıyor. Bu birleşik fiilin ilk kısmı olan *örü* kısmı *tur-* fiili dışında, *yokla-* fiilliyle de kullanılmıştır.

TT[6] VIII :E.46 *örü tikmiş erdi nomluğ tuğuğ,* TT X:438 *orunlarındın örü turup*

KB[7] :103 *törü birle atın úopırdı örü* (benzer bir kullanış 269. beyitte vardır), 130 *kayusı örürek kayusı kodı,*(burada comparative şekilleri kullanılmış) 519 *tonın kedti ay toldı turdı örü,* 438 *kutı künde arttı örü yokladı,* 3725 *örüsi süzük yil üze ot ula*

DLT[8] III:382 *úanğdaş úama urur ögdeş örü tartar*

Harezm ve Kıpçak sahası eserlerinde de *öre dur-, örü tur-, örü kop-* gibi şekiller kullanılmaktadır. Çağatayca'da ise *öre* "sütun" anlamına gelmektedir.

2. DS VIII:2979 ***köşek (I) [koşak (II); koşşek, köcek (III), köçek(I) -1, körşek, köşkek, köşseyh, köşek, küçek]*** 'Deve yavrusu'. Anadolu'nun birçok yerinde kullanılmaktadır.

[köşşek]: (Eziler *Buldan, Belenli *Acıpayam –Dz)

---

[3] *Derleme sözlüğü I- XII,* TDK Yay., Ankara, 1993.
[4] *Tarama Sözlüğü I-VI,* TDK Yay., Ankara 1995.
[5] Sir Gerard CLAUSON, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Oxford, 1972.
[6] W. BANG, A. von GABAİN, *Türkische Turfan-TexteI,* Berlin 1929; *TT II,* Berlin 1929; *TT III,* Berlin 1930; TT *IV* ,Berlin 1930; *TT V,* Berlin 1931. A. von GABAİN, R. R. ARAT, *TT VI,* Berlin 1934; R. R. ARAT,
W. EBERHARD, *TT VII,* Berlin 1936; A. von GABAİN, *TT VIII,* Berlin 1954; A. von GABAİN, W. WİNTER, *TT IX,* Berlin 1958; A. von GABAİN, *TT X,* Berlin 1959.
[7] R. R. ARAT, *Kutadgu Bilig I. Metin* TDK Yay., Ankara 1991
[8] Besim ATALAY, *Divanü Lûgat-it Türk Tercümesi I-III, IV. Endeks,* Ankara 1940-1943.

EDPT:753 k*öşek* 'genç hayvan' Çeşitli dillerde hayvanın türü değişiyor (koyun yavrusu inek yavrusu gibi) XIII. yüzyıldan önceki Türkçe yazılı metinlerde yoktur. Fakat *l-r* ayrımı gerçekleşmeden önce oluşmuş bir kelimedir. Moğolca'da *gölige, gölöge*[9] Macarca'da *kölyök* (yavru ya da başka genç hayvan) gibi şekilleri bulunduğundan şüphesiz Eski Bulgarca'dan veya ilgili bazı dillerden ödünçlenmiştir. "Deve yavrusu" anlamı Özbek, Karakalpak, Azeri, Türkmen ve Osmanlılarda kullanılmaktadır. Çağatayca'da hem *köşek* hem de *köşelek* şekli bulunmaktadır. Anlamı "bir yaşındaki deve yavrusu" dur.

TDES[10]:262 *köşek* "deve yavrusu". "*Yerel ağızlarda köçek biçimi de geçer. Bu biçiminde köşek'teki -ş- sesi -ç-'ye çevrilmiştir. ~ Az köşek. - Tkm köşek. – KKlp köşek. – Nog köşelek. – Özbek ağızlarında da küşek, küşelek olarak kullanılır. Eski Kıpçak'da köşek biçimi geçer.*" Kelimenin kökünün bilinmediğini söyleyen Eren, diyalektlerde deve yavrusuna daha çok *bota* Anadoluda da *potuk ve potak* biçiminin yaygın olarak kullanılmasından dolayı *köşek* sözcüğünün dar bir alanda kaldığından söz etmektedir. Eren, *köşek* sözcüğüyle ilgili olarak; Macarca *kölyök* "enik" biçiminin Çuvaş özellikleri taşıyan eski bir Türk dilinden alınması ve Moğolca *gülige, gülüge* biçimiyle birleştirildiği konusunda çeşitli bilim adamların görüşlerini vermiştir. Daha sonra ise Türkçe *köşek* ile 'enik' anlamına gelen Moğolca *gölögen, göligen* ve Macarca *kölyök* biçimi arasındaki anlam farkını düşündürücü bir yön olarak dile getirilmiştir. (Şçerbak Golden ve Halasi-Kun'un görüşleri) Son olarak Golden'in Türkçe *küçük* biçimiyle ağızlarda 'deve yavrusu, herhangi bir hayvanın küçüğü ' olarak kullanılan *köçek* biçimini karşılaştırılması ve Türkçe *köçek* biçiminin diyalektlerde yaygın olarak geçen *köşek* 'genç deve' biçiminden başka bir şey olmadığı hakkındaki görüşünü vermiştir. Eren, bu sözcüğün Türkçe'den Ermenice'ye geçtiğini de bildirmektedir.

DS VIII:2947 *köçek (I)* 1.*[→köşek (I)]* 2. Bir çeşit av köpeği. 3. Köpek yavrusu

DS VIII:2954 *kölük [kol (VII), kolik (I), kollik (I), kolo, koluk (II) -1, kolük -2, kulıya, kulik (III), kuliye, külük (II)-1, 3]* 1. Boynuzlu olması gerektiği halde, boynuzsuz ya da kısa ve kırık boynuzlu olan hayvan: *kölük keçi.* 2. Hayvan. 3. Kuyruklu koyun. 4. Yaşlı kısrak. 5. Eşek. 6. Dişi eşek.7.Beygir, katır vb. yük hayvanları.Bu gibi şekiller Anadolu'da birçok yerinde kullanılmaktadır.

TS IV:2703 *köşek, (köçek)* 'deve yavrusu'. Şekli geçmesine rağmen *kölük* sözcüğü bulunmamaktadır.

Uygurca Altun Yaruk[11]'ta *kölük,* TT VIII'ta *külük* şeklinde yük hayvanı anlamında kullanılmaktadır.

---

[9] Ferdinand D. LESSİNG, *A Modern Mongolian-English Dictionary,* Bloomington, 1986 Türkçeye tercümesi: Günay KARAAĞAÇ, *Moğolca- Türkçe Sözlük,* TDK Yay., Ankara 2003, s. 616-617 Burada *gölige ve gölüge* sözcüklerinin anlamı "enik, köpek yavrusu, yavru köpek veya kedi; filiz; fide; tomurcuk, gonca; ham, olgunlaşmamış" şeklindedir.
[10] Hasan EREN, *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü,* Ankara 1999.
[11] Ceval KAYA, *Altun Yaruk Giriş, Metin, Dizin,* TDK Yay., Ankara, 1994

Hamilton,[12] DLT'de de geçen *kölük* 'yük hayvanı' sözcüğünü *Irk Bitig*'te geçen *köl-* 'bağlamak' fiiline bağlıyor.

Lessing[13]'in Moğolca sözlüğünde *köl-* 'koşmak, hayvanın koşumunu takmak, hayvanı arabaya koşmak' anlamlarına geliyor.

KB: 4441 *Bulardın çıkar hem yüđürgü* ***kölük*** (Yük hayvanı anlamında)

DLT I:392 *kölük* : 'arka; gölük, yük yükletilen herhangi bir hayvan'

3. DS I:102 ***ağmak (I) [ağdırmak (I), ağmaşmak]*** **1.**'Aşağı inmek, yük ve terazide denge bozularak bir yanı ağır gelmek. (Kızılhisar *Acıpayam – Dz)

[ağdırmak I]; (Eziler *Buldan, Garipköy *Tavas, Bekilli *Çal, İğdir *Çivril, Sarayköy köyleri, Köste – Dz)

2. 'Aşmak' Örn; Ben tüfeği ateşleyene kadar tepeyi ağdı. (Bulkaz *Çivril, *Tavas, *Honaz – Dz)

[ağmaşmak]; (Tekkeköy – Dz)

3. Yükselmek, yukarı çıkmak. Örn; Gönülsüz namaz göklere ağmaz. Sürü yamaca ağdı. (Kelekçi *Acıpayam ve köyleri, Ekse, Dedeköyü *Çal, Çıtak, Bulkaz *Çivril, *Buldan ve köyleri, *Sarayköy köyleri, *Honaz - Dz)

Buldan ve çevresinde, *ağ-* fiili hem Eski Türkçedeki 'yükselmek, yukarı çıkmak' hem de bügünkü Türk Lehçelerindeki 'aşağı inmek' anlamlarının ikisini birden kullanması dikkat çekicidir.

TS I:49-52 *ağmak* **1.** 'çıkmak, yükselmek' **2.** 'Aşağı inmek, ağır gelip aşağı meyletmek'

EDPT:77 *ağ-* **1.** 'yükselmek' **2.** 'eğilmek, sarkmak, meyletmek, inmek(terazinin kolu gibi), sessizce inmek'. Clauson, *ağ-* sözcüğünün 'eğilmek, sarkmak, meyletmek, inmek(terazinin kolu gibi), sessizce inmek' anlamının Eski Türkçe metinlerde değil, Çağdaş Türk Diyalektlerinde (Tarançı, Sarı Uygur, Kırgız, Kazak, Özbek, Tatar, Osmanlı ve bazı Güney Sibirya Diyalektleri) kullanıldığının altını çiziyor.

Orhun Yazıtları[14]'nda (Bilge KağanDoğu 37) *yışka ağdı,*

TTIII:58 *aġmak̦* inmek ajunlarıġ körgittiñiz,

KB1959 *uruġ eđgü bolsar er eđgü toġar / er eđgü bolup ötrü törke aġar*

DLT I:173 *ol taġk̦a aġdı*

Eski Türkçenin devamı olan Harezm, Kıpçak ve Çağatay sahasına ait eserlerde de *ağ-* sözcüğü 'yükseklik' anlamında kullanılmıştır.

[12] James Russell HAMİLTON, *Budacı İyi ve Kötü Prens Masalının Uygurcası (Kalyanamkara ve Papamkara),* Simurg, Ankara, 1998, s.107.
[13] Bkz .: LESSING, a.g.e., s.768
[14] Talat TEKİN, *Orhon Yazıtları,* Ankara, 1988.

4. DS I:106-17 ***ağnamak (I) [anamak, añamak (I)-1; anlamak, añlamak (I): anlanmak, añlanmak(I), annamak añnamak(I) añnanmak, annanmak-1]*** 'Hayvanlar toprakta yatıp yuvarlanmak.(Garipköy* Tavas, *Çal köyleri, *Acıpayam köyleri, *Sarayköy köyleri, Beylerli, *Çardak, Başçeşme – Dz)

[anamak, añamak (I) –1] : (Garipköy, Bereketli *Tavas – Dz)

[anlanmak, añlanmak(I)] : (Homa *Çivril, * Buldan ve köyleri – Dz)

TS I: 53 *ağna-* 1.'Debelenmek, yatıp yuvarlanmak' 2.'Bolluk içinde rahat yaşamak' (nimet içine batmak)

Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü[15]:7 *ağınamak̆* 'arkası üstü yere sürtünmek, debelenmek, yuvarlanmak = *ağnamak*

DLT I: 289 *ağna-* '-hayvanlar- yatıp debelenmek; kekemeleşmek, dili tutulmak.

EDPT:87 *ağna-* 'sırtı üstüne yuvarlanmak, debelenmek'

Hamilton [16]'da; bu kelime hakkında şu açıklamalarda bulunmuştur: *" ağ- sözcüğü; '(yukarı)çıkmak, aşmak, taşmak görünmek' anlamlarının yanı sıra 'bir tarafa eğilmek, bükülmek, çökmek, bozulmak' gibi anlamlara da gelebilen ve bu anlamlarıyla ağna-, ah̆tar- gibi türevler oluşturabilen bir sözcüktür. 'Yerde yuvarlanmak, kıvranmak.' anlamlarına gelen ağna-, (ağına-?) sözcüğü de ağ- + -ºn- dönüşlülük eki+ -a- güçlendirme eki getirilerek yapılmış olmalıdır."*

ağna- sözcüğü Uygur, Karahanlı (KB,DLT), Harezm, Kıçak, Çağatay sahası eserlerde geçmektedir.

5. DS I :194 -195 ***alan, alañ*** **1.** 'açıklık, düz yer' (Sarayköy köyleri, Buldan köyleri, Moraca, Ekse *Çal, Darıveren *Acıpayam, Güney, Kızılcabölük – Dz)

2. 'kır, ova' (Darıveren *Acıpayam – Dz)

3. 'Dışarı, açık, ortalık yer. (Çamlık *Bucak – Dz)

TS I:86 *alan* 'açık, düz yer, meydan'

DS I:197 ***alanyazı*** 'göz alabildiğine geniş, düzlük ova'(Buldan, Sarayköy köyleri-Dz)

TS VI:4450 *yazı* 'Ova, sahra, ıssız yer'

EDPT:147 *alaŋ* 'temel anlamı kesin değildir. Düzlük yer, bazen de ormandaki açıklık, düzlük yer' anlamları Kazakça, Osmanlıca ve Anadolu sahasında kullanılır. Türkmence'de tepe, yüksek yer, saha anlamlarına gelir. DLT I:135 *alaŋ "alaŋ yazı* = düz ova". Clauson, Mahmut Kaşgarî'nin "*Bu kelime "açık kapı" demek olan aŋıl kelimesindeki harflerin yer değiştirmesinden (metathesis) meydana gelmiştir.*" şeklindeki etimolojisini akıl dışı bulmaktadır.

[15] Ahmet CAFEROĞLU, *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü,* TDK Yay., İstanbul, 1968.
[16]Bkz.: HAMILTON, a.g.e., s. 164

EDPT: 984 *yazı* 'geniş düzlük, açıklık'. Bu sözcük Köktürk yazıtları, Uygur sahası metinleri, Karahanlı, Harezm, Kıpçak ve Çağatay sahası metinlerinde görülmektedir.

6. DS II: 805 ***buruşmak*** 'baş sağlığı dilemek' (*Buldan – Dz) > bur- "kıvırmak, bükmek" fiilinden işteşlik ekiyle kurulan bir fiildir. Suratın herhangi bir sebepten asılması ve acı belirtecek şekilde ifade alması da buruşmak fiiliyle ifade edilmiştir. Bu fiilin Buldan ağzında "baş sağlığı dilemek" anlamında kullanılması ölüm yüzünden acının paylaşıldığını göstermek amacıyla insanların yüzünün asılması ile ilgili bir durum sebebiyle olmalıdır. Fiilin işteşlik ekiyle kullanılması acıda ve hüzünde paylaşımın söz konusu olduğu ve fiilin bu düşünce neticesinde oluştuğu fikrini daha da kuvvetlendirmektedir. Buruş- şekliyle eski metinlerde rastlayamadığımız bu fiilin türetildiği bur- kökü ve bu fiilden türetilmiş başka sözcüklerle ise sık sık karşılaşmaktayız. Bunlardan birkaçı şu şekildedir:

TS I:711-12-13 *burtarık* 'Ekşi ve asık (çehre hakkında)', *burtarmak* 'yüzünü buruşturmak, buruşmak', *burtuk* 'asık, ekşi(surat), çatık(kaş)'

DLT I:427 *burkı: burkı neng* = kırışık nesne (ekşi yüzlü adamların suratı gibi)

DLT II:339 *burkıttı* ol yüzin burkıttı = o, yüzünü ekşitti, buruşturdu.

7. DS II:608 ***belek*** 'kundak, çocuk bezi (*Buldan köyleri – Dz)

TS I:488 *belemek, (bilemek (I))* 'kundaklamak'

EDPT:342' de DLT'deki anlamlar verilmiş.

DLT III: 270 *beledi:* ol kençin beledi = o, çocuğu beşiğe yatırdı.

DLT III: 196 *beleldi:* er terke beleldi = adam tere battı, terledi. oğlan beleldi = çocuk beşikte bağlandı, belendi.

8. DS V: 1649 ***ebe (I)*** 'büyükanne, nine' (Alaeddin *Acıpayam, Sarayköy köyleri, İsabey *Çal, Belevi *Tavas, Derbent *Buldan, Çivril, Kale, Narlıdere, Bereketli, Kızılışıklı aşireti - Dz)

TS III:1383 *ebe* 'büyükanna, nine'

DLT I: 86 *aba:* ana Oğuzca. Karluk Türkmenlerince *apa.*

EDPT:5 *aba:/ apa:/ ebe:/ epe.* Modern Türk Lehçelerinde kullanılan akrabalıkla ilgili bir terimdir. Şu anlamlara gelir: 1. ata, cet 2. büyükbaba 3. büyükanne 4. baba 5. anne 6.amca 7. hala 8. ağabey 9. abla 10. ebe

Moğolca[17] *abu* = *aba* 'baba, büyük baba'

Moğolca[18] *abaga* 'amca'

Moğolca[19] *abagay* 'hanım, kağan eşi, prenses, hanımefendi

[17] Bkz..: LESSING, a.g.e., s. 8
[18] Bkz.: LESSING, a.g.e., s. 4
[19] Bkz.: LESSING, a.g.e., s. 5

Kök Türk abidelerinde ve Uygur sahası metinlerinde 'ata, cet' anlamlarında kullanılıyor. (Örn; eçüm, apam)

Kıpçakça; *ebe* : anne tarafından ata, cet.

Çağatayca; *ebe* : ata, cet. *apa :* abla

Oğuzca'da; *ebe :* anne

Osmanlı Tükçesi'nde; *ebe :* büyükanne

VEWT[20]:1a *aba*, Teleütçe, Şorca, Sagayca ' baba' Çağatay ve Osmanlıca 'atalar, dedeler' , Çağatayca 'amca' Korece 'baba' Moğolca 'baba'

9. DS V: 1732 ***émek*** 'ekmek' (*Buldan – Dz)

DLT I: 68 *ebek* 'çocuk dilinde ekmeğin adı.' b>m dudak ünlüleri arasında ses değişikliği görülmektedir.

10. DS III:1261-62 ***çokuntu [çoòuntu, çokanak, çokumalık, çokuntulug, çokuntuluk, çokurdum, çokuş]*** Toplantı. (Narlıdere *Buldan, Oğuz, Darıveren *Acıpayam, *Çal – Dz)

TS II: 937 *çokmak, (çoòmak)* 'Toplanmak, üşüşmek, hücum etmek, çullanmak'.

EDPT : 406 *çoú-* 'üstüne düşmek, çullanmak'

DLT II:245 *çoglandı (çuġlandı)* 'sü kamug çoglandı = bütün asker toplandı.' (her tarftan asker akışarak geldi). Akıp gelen her şey için böyle denir; çoglanur – çoglanmak.

11. DS X: 3950 ***tokulamak*** 'ham ipliği tokaçla dövmek' (*Buldan – Dz)

Tokı- 'vurmak, çarpmak' fiiline en eski yazılı Türkçe metinlerde rastlamak mümkündür. Bu fiil, *tok* ses yansımalı sözcüğüne gelen fiilden fiil yapım eki –ı ile oluşturulmuştur. Bu fiil Orhun Yazıtları[21]'nda *tokı-* 'vurmak, dövmek' (Bilge Kağan Güney yüzü 8, Kül Tigin Güney 13), *tokıt-* 'taş üzerine yazdırtmak, hàkkettirmek' (Kül Tigin Güney yüzü 13, Bilge Kağan Kuzey yüzü 15) anlamlarında kullanılmıştır. Bu sözcük Orta Türkçe dönemi içinde değerlendirilen Harezm, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi eserleriyle, Anadolu sahasında Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde de geçmektedir.

DLT'te bu sözcükle ilgili birçok örnek verilmiştir. Aşağıdaki örnekler bu sözcüğün hangi anlamlarda kullanıldığını göstermesi bakımından dikkat çekicidir:

Tok tok etti: Katı bir şey, bir taşın başka bir taşa vurmasına benzer bir ses çıkarttı. (ses taklidi sözcük)

Ol kapug tokıdı: O, kapıya vurdu (çaldı)

Ol kulın tokıdı: O, kölesine vurdu – Oğuz lehçesi; Türkler bu anlamı vermek için iki sözcüğü bir arada kullanır ve urdı tokıdı derler.

[20] Marttı RÄSÄNEN, *Versuch Eines Etymologıschen Wörterbuchs der Türksprachen*, Helsinki, 1969.
[21] Bkz., TEKİN, a.g.e.

Temürçi kılıç tokıdı: Demirci, kılıç(ya da bıçak ya da benzer bir şey e olabilir) dövdü.

Er bez tokıdı: Adam pamuklu kumaş(başka bir şey de olabilir)dokudu.

Anı suw tokıdı: Kan su onu boğdu ve sürükleyip götürdü.

Erni yel tokıdı: Adamı cin çarptı.

Tokıladı neÆ: Katı bir nesne, sert bir şeyin üzerine düşerek –bir sütuna çarpan bir kalasın ya da benzerlerinin durumunda olduğu gibi – ses çıkarttı.

Tokımak: Tokmak; çırpıcıların kullandığı tokmak.

Togış: Savaş.

Begler togıştı: Beyler savaştı.

Ol anıg boynın togıttı: O, onun boynunu vurdurdu.

EDPT: 470 *tokıla-* tokı- fiilinden türetilmiştir. Tokılda- şekli Kuzey-Doğu grubu Türk lehçelerinden Altayca ve Teleütçe ile Kuzey grubu lehçelerinden Kırgız ve Kazak Türkçeleri'nde görülmektedir.

Sonuç olarak şunları söyleyebiliriz;

Buldan ağzında, dolayısıyla Anadolu ağızlarında Eski Türkçe daha birçok sözcük bulmak mümkündür. Bu durum çok geniş bir coğrafyaya yayılmış Türk soylu nüfusun aynı dil hatlarını ve aynı zamanda bu coğrafyanın kesintisizliğini ve iç içe girmişliğini göstermesi bakımından önemlidir.